

Forsoningen i Lina Sandells sanger

EGIL SJAASTAD

DOSENT I PRAKTISK TEOLOGI VED FJELLHAUG INTERNASJONALE HØGSKOLE

esjaastad@nlm.no

Sammendrag (abstract):

Artikkelen undersøker temaet Jesu døds betydning (forsoningen) i Lina Sandells rikholdige sangskatt.

Lina Sandell var prestedatter og fikk en grundig luthersk undervisning. I unge år ble hun en del av den rosenianske vekkelsen. Der sto forsoningen og den frie nåden sentralt. Det går en klar forbindelseslinje mellom forsoningen og de fleste sider av kristentroen og kristenlivet i Lina Sandells sanger. Forsoningen er grunnlaget for "barnekåret" – at vi ved troen får være Guds barn med alle barnets rettigheter.

Uttrykksmåtene hennes avspeiler en forsoningslære der kjernepunktet er Jesus som vår stedfortreder (uten at dette ordet dominerer). Han er offerlammet som ga sitt blod, løsepenge som kjøpte oss fri. I ham har Gud opprettet en evig fredspakt. I forhold til dette spiller kampen mot djevelen og onde makter en underordnet rolle. Jesu død og oppstandelse som modell for en kristens liv og tjeneste er heller ikke noe sterkt innslag i sangene hennes.

Innledning:

Lina Sandell er blant 18-hundretallets største kristne sangforfattere i Norden. Især i bedehusbevegelsene på luthersk mark har sangene hennes vært i bruk helt opp mot vår egen tid. I noen miljøer har de vært helt dominerende. Et uttrykk for dette er omfanget av Sandell-sanger i noen av de mest brukte sangbøkene i Sverige, Danmark, Finland og Norge.¹ I de tre utgavene av de norske misjonsorganisasjonenes *Sangboken* figurerer Lina Sandell med flere bidrag enn Brorson og Blix. I Norge er neppe noen annen sangforfatter blitt så mye brukt på bedehus og husmøter som henne.²

Noen av sangene til Sandell er også blitt tatt inn i folkekirkenes salmebøker, f.eks. "Tryggare kan ingen vara".

Flere av Lina Sandells sanger innleder med fokus på Jesu døds betydning (f.eks. "Jesus för världen givit sitt liv" og "Förlossningen är vunden i Jesu Krist blod"³). Dette tema er et sentralt punkt i Bibelen, i vår lutherske bekjennelse og i prekenhistorien. At det dukker opp i kristne sanger og salmer – både i sjelesørgerisk forkynnende tekster og i sanger som preges av takk til Gud – er ikke uventet. Det er dette temaet som skal beskjeftige oss i denne artikkelen.

Et teologihistorisk bakteppe

Bedehusbevegelsene nevnt ovenfor har alle i varierende grad vært preget av det rosenianske strømndraget i nordisk kristenliv. Rosenius selv hadde sine åndelige røtter i nyleseriet i Norrland. Her samlet kristne seg til "byaböner" og

leste preker og skrifter av Luther.⁴ Luthers *Galaterbrevskommentar* fikk mye å si for Rosenius. Impulsene fra *herrnhutismen* spilte også inn, f.eks. gjennom Rutströms sangbok.⁵

Herrnhutismen var en strømning som tilhørte et "allment objektiverende strømdrag".⁶ Selv om herrnhutismens opphavsmannen, grev Zinsendorf, ikke enkelt kan plasseres i et system, kan bevegelsen han ble opphav til, betraktes som del av en reaksjonsbevegelse. Reaksjonen gjaldt bl.a. pietismen som ved sin vekt på saliggjørelsens orden tenderte mot å psykologisere omvendelsen. Herrnhutiske predikanter ønsket å betone at Kristus har skaffet oss en fullkommen rettferdighet i og med sin død og oppstandelse. Saliggjørelsens orden, uttrykket for de forskjellige stadiene i omvendelsen, kunne fort bli et selvstev som truet med å undergrave nåden alene, mente de. Herrnhutismen (som gjennomsyret bl.a. brødremenigheten) la vekt på at forsoningen gjaldt alle synder og alle mennesker. "I rettferdigjørelsen foregår en tilregning og en meddelelse av det som Kristus har vunnet, og som er objektivt tilstede i ham."⁷ I en dansk herrnhutisk sang fra 1748 kommer dette meget poengtert til uttrykk: "Om noen meg nå spørre vil om grunn til salighet ..." Svaret kunne gis "med et freidig mot: Min grunn er Jesu blod".⁸

Disse tonene kom til å prege den unge Rosenius. Men han ble først og fremst en særegen formidler av lov og evangelium – med en sterk og sjelesørgerisk grunntone. Tilhørerne/leserne skulle føres til åndelig konkur på alt "sitt eget" og fatte tillit til Kristus har *fullført* – utenfor oss og for oss. Forsoningen fikk en stor plass. Rosenius' fokus på de objektive frelseskjennsgeringene vant mange steder sterkt gjennomslag, især innen lekmannsbevegelsene.⁹ Rosenius forenklet saliggjørelsens orden for sine lesere/tilhørere på basis av den lutherske skjelningen mellom lov og evangelium. En kan forstå at noen pietistiske ledere innen f.eks. schartaunismen i Sverige og den eldre haugianismen i Norge ikke fant seg hjemme i hans forkynnelse.¹⁰

Lina Sandell ble fra tidlige barneår grunnleggende preget av sin far, presten *Jonas Sandell* (1790–1858). Grunnet svak helse fikk hun hjemmeundervisning i kristendom og språk av ham.

Far hadde i unge år opplevd et åndelig gjennombrudd og etter hvert tatt farge av herrnhutismen som hadde fått fotfeste i Småland. Når Jonas Sandell som prest i Fröderyd leste Rosenius' blad, *Pietisten*, måtte han kjenne igjen noe av den samme sjelesorgen som han hadde møtt i herrnhutismen. Han abonnerte på *Pietisten* fra begynnelsen (1842). Både presten og unge Lina gledet seg over bladet. Den unge norrendingen som redigerte bladet, var nå blitt en sentral kristenleder i Stockholm. Gjennom *Pietisten* nådde han ut i hele landet. Da Lina Sandell ble ansatt som forfatter og forlagsredaktør i *Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen* (EFS), ble hun en personlig venn av Rosenius.¹¹

Både Rosenius og Sandell hadde en viss kontakt med internasjonalt kristenliv. Som forfatter fikk Sandell impulser – både litterært og innholdsmessig – fra den internasjonale, evangelikale bevegelsen.¹² Rundt 1860 var hun blitt den viktigste oversetteren av anglosaksiske sanger til svenske evangeliske sangbøker og blader.¹³ Hun gjenga ofte sangenes innhold på en fri og selvstendig måte.¹⁴ Det gjaldt også salmer hun oversatte fra dansk og norsk.¹⁵ Men det var impulsene fra Rosenius som preget henne sterkest. Biografen Riiber skriver at hun var som en følsom seismograf for hans forkynnelse. "Og hadde vi ikke hatt et godt historisk materiale om Rosenius, ville en kunnet avlest hovedtrekkene i hans forkynnelse i Lina Sandells sanger," skriver Riiber.¹⁶ Rosenius sa selv at ingen kunne synge om den frie nåden slik som Lina, "stiftelsens lil-la piga", som hun kalte seg selv.¹⁷ Hun skrev i alt rundt 2000 sanger.¹⁸

Vi vil i undersøkelsen ha et sideblikk til hvorvidt vi finner noe særegent ved Lina Sandells behandling av forsoningen, sammenlignet med Rosenius. I den grad det *for øvrig* er noe særegent ved hennes åndelige profil, har flere pekt på den varme beskrivelsen av gudsbarnets trygghet og rikdom. Hun tematiserer dette både tydeligere og oftere enn Rosenius og andre samtidsforfattere. Sanger som *Blott en dag* og *Jag kan icke räkna dem alla* er unike i sin bibelforankring og psykologiske treffsikkerhet.¹⁹ Hennes hengitte holdning til Guds forsyn avspeiler en hvile, midt i frustrasjoner, som knapt nok overgås av ortodoksiens forsynssalmer. Det gjelder også

Tryggare kan ingen vara i all sin enkelhet (Jfr. siste verset).²⁰ Hennes bruk av hønemor-metaforen om Gud/Jesus er også et selvstendig trekk i flere sanger (Jfr. *Modersvingen* og *Bred dina vida vingar*).²¹

Det sterke fokuset på kristenlivets rikdom er dypt funderet bl.a. i treenighetslæren. Ingen beskrivelse av treenigheten har betydning så mye for troslivet mitt som nettopp *O Jesu, öppna du mitt öga*.²² Lina Sandell maket å hente fram sjelesorg fra det som i mange lærebøker framtrer utpreget teoretisk.

Forsoningen er i kristen teologi begrepet en bruker for å uttrykke betydningen av Jesu død. Den tegnes i NT ut på ulike måter. I teologi- og fromhetshistorien er ulike sider blitt vektlagt – med varierende begrepsbruk. Sang- og salmetekster avspeiler denne variasjonen. Teologiske debatter om forsoningen har for øvrig oppstått med jevne mellomrom.²³ I denne undersøkelsen skal vi undersøke nærmere hvordan Sandell – med det teologihistoriske bakteppet vi her har tegnet – behandler temaet forsoningen.

Problemstilling

Problemstillingen utformes som et todelt spørsmål:

Hvilken plass har forsoningen i Lina Sandells sanger, og hvilken forståelse av forsoningen avspeiles i sangene hennes?

Undersøkelser av teologisk innhold i salmer og sanger kan rubriseres under minst tre beslektede fagdisipliner: Hymnologi, praktisk teologi og kirkehistorie (med særlig vekt på fromhets- og teologihistorie). Problemstillingen i denne artikkelen er utformet slik at undersøkelsen burde være av interesse for alle disse fagområdene.

Tidligere forskning på Lina Sandells sanger

Litteraturen om Sandell er omfattende. Biografier og enkeltartikler tegner tilsammen et fyldig bilde av hennes liv og forfatterskap. Imberg og Sarelin gir begge en god oversikt over Sandell-litteraturen.²⁴ Der framgår det at enkelte av Sandell-sangene har vært gjenstand for grundig analyse. Lövgren gir en relativt fyldig analyse av hennes totale produksjon.²⁵ Inger Selander har også gjort en stor innsats.²⁶ Framstillingene hos

Nilsson og Harling er også meget nyttige.²⁷

I sin psykobiografi om Sandells sorgbearbeidelse i årene 1858–1861 (like etter fars tragiske bortgang) har Sofie Walter undersøkt noen sentrale motiv i hennes dagbøker, brev og sangtekster.²⁸ Her spiller *Jesu/Jesu navn* en viss rolle. Men Walter henter fram flere relevante teologiske motiv som er vevd sammen med dette motivet. Alt sammen preget, ifølge Walter, måten Sandell håndterte sorgprosessen på.²⁹

I sin bok *Den nya sången* analyserer og drøfter Sven-Åke Selander den angelsaksiske vekkelssangens gjennombrudd i Sverige.³⁰ Lina Sandell spilte som nevnt en viss rolle i dette "gjennombruddet". I sine oversettelser forsterket hun noen ganger vekten på forsoningen.³¹

Sandell opplevde at hun sto i et særlig teologisk avhengighetsforhold til Rosenius (Jfr. innledningen).³² Roseniusforskningen er dermed indirekte relevant. Den siste grundige boken om Rosenius' teologi er antologien *Carl Olof Rosenius. Teolog, författare, själavårdare*. Denne boken ble sluttført etter et symposium i Uppsala februar 2016. Det er især Nordlanders artikkel om Rosenius' teologiske særpreg, som er mest relevant for vårt emne.³³

Tross den relativt fyldige forskningen på Lina Sandell og hennes sanger, ser det ikke ut til å være noen som har gjort *forsoningen* i Sandells tekster til gjenstand for særlig undersøkelse.

Kilder, teori og metode

I en særstilling blant mine primærkilder er de 150 sangene av Sandell og de 26 oversettelsene/bearbeidelsene hennes i den svenske sangboken *Lova Herren* fra 1988.³⁴ Boken ble utgitt av en misjonsorganisasjon som da het Bibeltrøgna Vänner [BV, nå Evangelisk Luthersk Mission – Bibeltrøgna Vänner (ELM–BV)].³⁵ Sangnumrene som presenteres uten nærmere angivelse, er fra den boken.

Disse sangene antas å være tilstrekkelig representative. Et par reservasjoner må likevel gjøres: En komité som setter sammen en sangbok, er ikke bare opptatt av å gi et balansert bilde av en forfatters teologi. De vil normalt også være preget av idealene hos oppdragsgiverne, i dette tilfelle ledelsen for BV. Repertoaret kan ha tatt farge av det teologisk ståsted og den poetiske/mu-

sikalske smaken hos dem selv og dem de konsulterte underveis. BV har hatt indre stridigheter om enkelte teologiske tema. Dette kan ha påvirket utvalget av sanger. Men deres arbeid med sangbokutgivelser har vært preget av stor grundighet, og denne grundigheten inkluderer en respekt for sangforfatterens egne formuleringer.³⁶ Siden *Lova Herren* er den sangboken med desidert flest sanger av Lina Sandell, gir også det grunnlag for å anta at en eventuell tyngdepunkt-forskryvning i forhold til forfatterens totale produksjon ikke er stor.

Teori hentes fra dr.theol. Agne Nordlanders bok *Korsets mysterium*.³⁷ Dette er en bibelteologisk framstilling av læren om forsoningen i NT. Nordlander går inn på fem ulike modeller som anvendes i Bibelen for å utfolde Kristi døds betydning:

1) *Offermodellen* finnes i tekster som spiller på offerordningene i GT.³⁸ Den inkluderer også tekster om påskelammet i Egypt og lammet i Jes 53,7 (Jfr. døperens kjente ord i Joh 1,29).³⁹ Ifølge Nordlander innebærer soning i GT "at Guds vrede avvendes, og at gjenstanden for Guds negative reaksjon, synden, utslettes."⁴⁰ Dette er også et motiv i NT, idet Jesu offerdød retter seg mot Guds domsreaksjon, det Bibelen kaller vrede.⁴¹ Rom 3,25–26a handler ifølge Nordlander bl.a. om Guds straffende inngrep mot menneskets synd. Kristi stedfortredende gjerning er ikke bare en "medlidende stedfortredelse", men innebærer at han tok Guds hellige domsreaksjon i stedet for oss (stedfortredende straffelidelse).⁴²

2) *Gjenløsningsmodellen* relaterer seg til metafo- ren frikjøping bl.a. av fanger/slaver.⁴³ NT taler både om å frikjøpe fra skyld og å løse ut fra syndens makt. Hovedfokuset her er ikke på at vi er fanget av onde makter.

3) *Kamp-seier-modellen* har derimot som bak- teppe fangenskapet *under* eller kampen *med* mørkets makter. Siden vekten ligger her, taler vi også om en forløsningsmodell.

4) *Forsoningsmodellen* innebærer i Nordlanders språkbruk at to uforlikte parter kommer til et forlik, en ensidig nådepakt som Gud oppretter gjennom Jesus. En hovedtekst her er 2 Kor 5,18–21.⁴⁴ Også her spiller Guds hellige reaksjon mot synden en rolle: "... for at det skulle finne sted

en forsoning, måtte skyldmuren mellom men- neskets synd og Guds vrede rives ned."⁴⁵

5) *Forbildemodellen* setter fokus på Jesu måte å møte lidelsen og sin korsdød på – som ideal for oss.⁴⁶

I teologihistorien har det ikke vært uvanlig å tale om tre ulike måter å tilrettelegge forsonin- gen på (f.eks. Aulén⁴⁷). Undertegnede tror like- vel at Nordlanders bibelteologisk forankrede modeller fanger opp materialet hos Lina Sandell vel så godt som denne tredelingen. F.eks. har forbildemodellen hos ham en klar plass i NT- tekstene uten å være fanget tydelig opp i Auléns tredeling. Dette er årsaken til at jeg lar Nordlan- ders modeller utgjøre artikkelens teoretiske be- grepsapparat.

En sangforfatter vil rimeligvis ikke alltid ha et høyt presisjonsnivå. Den poetiske sjangeren og kravene til rim og rytme vil prege uttrykksmåter og innsikting. En viss forsiktighet kreves derfor i kategoriseringen av motiv. Lina Sandell har heldigvis noen sanger med sterkt dogmatisk be- lærende preg. Disse vil gi hjelp til forståelsen av mindre presise uttrykk i de øvrige sangene hen- nes. Den rosenianske oppbyggelseslitteraturen og dens betoning av forsoningen vil også kunne gi hjelp til å innholdsbestemme Sandells ut- trykksmåter.

Motivanalyse

Det metodiske grep for analysen ble først å lete *etter*, registrere uttrykk *for*, finne beskrivelser *av* og finne henspillinger *på* Jesu døds betydning i Sandells sanger. Dernest ville jeg merke meg det som synes å være hovedtema i sangene moti- vene er hentet fra. Noen ganger var det her ikke er nok med ett enkelt begrep. Av en viss interes- se var det også å finne korresponderende bibel- vers/-tekster om forsoningen. Det er oftest ikke mulig å *dokumentere* at hun hentet inspirasjon er fra de konkrete vers/tekster jeg har henvist til. Men i den rosenianske oppbyggelseslitteraturen spiller disse tekstene en stor rolle, og jeg mener de avspeiles i hennes uttrykksmåter og begreps- bruk.

Når det gjelder den rollen forsoningen totalt sett spiller i hennes teologi, vil jeg både regist- rere omfanget og se etter forbindelseslinjer fra forsoningen til andre store tema i sangene. Der-

med vil den tyngden hun tillegger forsoningen, kunne bli tydeliggjort. I en egen fyldig tabell, Jesu døds betydning i *Lina Sandells tekster – en motivanalyse*, har jeg publisert resultatet av dette arbeidet, inkludert hovedtema i de aktuelle sangene og korresponderende bibeltekster/-vers.⁴⁸ Her trer Sandells egen teologiske stemme fram i poetiske formuleringer hentet fra sangene hennes. Tabellen fungerer som en database for drøftingene nedenfor. Lesere som ønsker en fyldig oversikt og dokumentasjon, henvises til denne databasen.

Lina Sandells forståelse av forsoningen

a) Guds hellige reaksjon på synden

Både offermodellen og forsoningsmodellen forutsetter Guds hellige reaksjon overfor synden. Synderen kan ikke komme i Guds nærhet uten å dø. "Det er forferdelig å falle i den levende Guds hender" (Hebr 10,31). At dette er noe av referanserammen for Lina Sandells hyppige omtale av forsoningen (med varierende språkbruk), kommer eksplisitt til uttrykk flere steder. Hun omtaler Guds vrede flere ganger, og hun forutsetter en stedfortredende straffelidelse (selv om hun sjelden bruker denne uttrykksmåten): "... slått i vårt sted" (162,1), "vredesfloder" (162,3), "vreden stillad, straffet etterskänkt" (345:2), "hans heliga vrede i blodet är släckt (350,2). "Har du ej bävat för Guds vrede som Sonen strängt du drabba ser ...?" (374,3)

Gjennom det hele aner vi en radikal arvesyndslære. Mennesket er "ond i själva hjärta-grunden" (576,1); jfr. den hyppige bruken av ordene "synd(er)", "skuld" og "fordömd".⁴⁹ Her samsvarer menneskesynet med Luthers forklaring til 2. trosartikkel ("meg fortapte og fordømte menneske") og med Rom 8,3 og 7.

La oss nå sammenholde Sandells begrepsbruk mer inngående med de ulike dimensjonene forsoningslæren, slik Nordlander tilrettelegger dem.

b) Offermodellen

Offerterminologi er påfallende sterk hos Lina Sandell. I oversikten ovenfor finnes *blod/blødende* 43 ganger. Sammen med blodet hører begrep som *Lammet*, *Guds lam*, *offer*, *ofre*, *renselse*. Vi kjenner dem igjen fra offerterminologien i GT. I NT brukes de for å beskrive løsningen på

spørsmålet om hvordan det vanhellige folket skal kunne nærme seg den hellige Gud og tre fram for ham.⁵⁰ Hebreerbrevet uttrykker saken slik: "Etter loven blir jo nesten alt rensed blod, og uten at blod blir utøst, er det ingen som får tilgivelse" (9,22). Sandell synes ofte å henspille på Hebreerbrevet når det er tale om Jesu blod, se oversikten. Blodet av bukker og kalver var bare et skyggebilde av det virkelige offerblod. "... med sitt eget blod gikk han inn i helligdommen én gang for alle og kjøpte oss fri for evig" (9:12). Dette blodet taler sterkere enn Abels blod, for det er "rensesblodet" (12,24; jfr.1,3). Dette motivet er gjennomgående i hele NT selv om begrepet renselse ikke finnes over alt. Vi finner det både hos Jesus ved nattverdinnstiftelsen,⁵¹ i Apg,⁵² hos Paulus,⁵³ Johannes⁵⁴ og Peter⁵⁵. Flere steder bruker Sandell uttrykket "renningsmedlet" (281,6; 287,6; jfr. 337,2) og "renningsflod" om Jesu blod (133,4).

Offerspråket har sin bakgrunn i tempeltjenesten. I Sandells tankeverden veves dette sammen med motiv fra jødernes påskefeiring. Et lyteløst påskelam ble slaktet for at folket skulle gå fri i Guds vredesdom (Ex 12,5 og 13). Når hun kaller Jesus *Guds lam* eller *lammet* uten presis spesifisering (418,7; 614,2; 672,2; 800), er trolig Ex 12 med i referanserammen hennes. I forkynnertradisjonen hun levde i, var påskelammet koblet sammen med syndoffertjenesten generelt i GT, med "lammet som føres bort for å slaktes" i Jes 53,7 og med NT-tekster som 1 Kor 5,7; Joh 1,29 og sentrale tekster i Åpenbaringsboken.⁵⁶

At virkningen av Jesu blod er absolutt tilstrekkelig, kommer til uttrykk mange ganger. Det "gäller dock mer än alla de synder du känner och ser under smärta" (350,2).

Hovedsaken er den *grunnleggende* renselsen ved Kristi blod. Den troende lever der – kontinuerlig, forsont med Gud ved troen på Jesus (471,2; 479,4–5; 513,1; 602,2). Hun kan også sporadisk omtale den *daglige* renselsen i blodet (454,1). At dette har med syndsbejennelse å gjøre, kommer sjelden direkte til uttrykk. Hun er mer opptatt med at vi skal "se på blodet" og dermed være i den nådestanden Gud har ordnet for oss (577,3). Den rosenianske vekkelsen mente bejennelsen kunne oppfattes som en lovgjering; jfr. en kjent sang i norske rosenianske

ketser: "Det er ikke din bønn, det er ikke din gråt, det er blodet som frelser deg nu" (Sangboken 144,3).⁵⁷ Dette er nok grunnen til at oppfordringen til å bekjenne synder ikke er hyppig i Sandells diktning. Men i kveldssangene hennes kommer uttrykket "förlåt mig alla synder och två mig i ditt blod" (786,2), "... och bestank mitt hjärta du med ditt blod det rena" (781,2); jfr. også uttrykket "tvätta" som hun ofte bruker, trolig under henspilling på den hvite skaren i Åp 7,14 (Jfr. 374,4; 624,3).

c) Gjensyningsmodellen

Bibelen regner med at et menneske kan settes fri fra skyld og fra fengsel mot betaling av en løsepenge. Substantivet "lytron" med avledninger brukes om Jesus som løsepenge (Mt 20,29; 1 Tim 2,6, Hebr 9,12). Begrepet "agorazō", kjøpe, brukes i 1 Kor 6,20; 7,2; Åp 5,9; 14,3-4. En forsterkning av dette ordet finnes i Gal 3,13 og 4,5 om Jesus som har kjøpt oss fri fra lovens forbanneelse. Bak ligger 'goel'-begrepet i GT. En goel løser fra trelldom. Å løse brukes også om ordningen med å løse ut førstefødte.⁵⁸ I NT er hovedpoengene forløsning fra syndens skyld, fra den forbannelsen og fordømmelsen som loven lyser over syndere (Ef 1,7; Gal 3,13; 4,4; Rom 8,1 og 34).

Lina Sandell synes å ha "levd i" disse tankene og disse tekstene. I den sangen der hun sterkest tar oppgjør med en lovisk saliggjørelsens orden slik den kunne komme til uttrykk i pietistiske bevegelser,⁵⁹ uttrykker hun dette meget klart (387). "Förlossningen är vunnin i Jesu Kristi blod" (v 1). På dette grunnlag har vi barnerett og arverett. Egen fromhet hører ikke med i dette regnskapet. Gud selv har gjennom Jesus kjøpt meg fri fra syndeskylden, og jeg er salig allerede (v 8; jfr. 315). "Jesus har gjort mig fri" (647,3); "kjöpt dem alla med sitt blod" (743,2); vi har "förlossning i hans blod" (133,3). "Kristus löst mig från dess (syndens) skuld och dess nød" (198,2). Begrepet "lösepenningen" anvendes i 162,4, en sang der mange motiv trekkes inn. Også begrepet "återlöst" hører hjemme her (329,3). Med sin død løste Jesus "den arma fången" (139,4) ved å betale hans skyld. Han har betalt "din omätliga skuld" (372,3), vi "kjöptes med hans blod" (418,2). Hver gang Sandell bruker

begrepet 'skuld', er Jesu soningsdød under Guds dom (der han betalte for vår skyld,) et hovedpunkt i referanserammen. Hun kom i motsetning til en av vekkelseslederne etter Rosenius' død, Waldenström, da han begynte å formidle den subjektive forsoningslære.⁶⁰

d) Kamp-seier-modellen

Evangeliene beskriver Jesu kamp mot – og seier over – djevelen som en hoveddimensjon ved hans frelsesgjerning i påsken (Matt 12,22-32; Joh 12,31). Også hos Paulus er denne dimensjonen til stede; jfr. omtalen av å bli løst fra "mørkets makt" (Kol 2:15) og Efeserbrevets mange betryggende uttrykk for at Jesus er gitt "navnet over alle navn" (Ef 1,19-22; jfr. Fil 2,11). Samme tema finnes bl.a. i Hebr 2,14 og Åp 12,9. Men i apostelbrevene overskygges likevel dette motivet av soningen for synd. Det var gjennom å løse skyldspørsmålet at også maktspørsmålet ble løst. Djevelen mistet sin anklagende makt (Kol 2,13-15; jfr. Åp 12,10).⁶¹

Lundateologien la hovedvekten på kamp-seier-motivet i forsoningslæren.⁶² Jesus beseiret "fordervsmaktene", og Jesu kamp mot Satan fikk fornyet plass i teologien. Synden ble primært betraktet som en makt; dermed ble soningen av synd et mindre sentralt tema.⁶³

Sammenlignet med Lundateologien spiller kamp-seier-motivet en tilbaketrukket rolle i Sandells utleggelse av forsoningen. Hun var klar over den sterke rollen Satans makt hadde i den religiøse forestillingsverden som misjonærer møtte i Afrika. I arbeidet med å finne og oversette misjonsstoff for bladene sine må hun ofte ha støtt på dette. Men heller ikke misjonssangene hennes er sterkt preget av kamp-seier-motivet.

Men selv om kamp-seier-motivet har en *relativt* liten plass, dukker det opp i flere sanger. Satan er "redan dömd" (396,4). I Jesus er vi "fri från Satans band ... och syndens slaveri" (647,3). Lammets seier (679,3). Han har også beseiret døden; jfr. alle stedene der 1 Kor 15,55-57 er naturlig å regne som korresponderende bibelt tekst. Satan vil skremme oss, men vi kan hvile i Jesu soningsverk (397,2). Selve terminologien er noen steder preget av kamp-seier, også når andre dimensjoner ved forsoningen har hovedfokus (fangenskap, seier, 139,4 og 5). Sandell fant

(likesom Luther) kamp–seier-terminologien tjenlig å bruke for å betone løsningen på skyldspørsmålet⁶⁴: "... i dina djupa sår ingen fiende meg når" (396,3).

Den rosenianske vekkelsen var som Luther sterkt opptatt av synd og nåde.⁶⁵ Der ligger nok den dypeste forklaringen på hvorfor kamp–seier-modellen spiller såpass liten rolle i hennes sanger. Heller ikke den samtidige pietismen – f.eks. i schartauanismens utgave – betraktet mennesket primært som fange under djevelens makt, men som en synder som måtte omvende seg og derigjennom få del i tilgivelse og evig liv.⁶⁷

e) Forlikelsesmodellen

Nordlander bruker her begrepet forsoningsmodellen.⁶⁸ Poenget hans er nok at soningen for synd er en hovedsak også her. Men hovedbetydningen av NTs begrep (*katalassein*) som brukes i denne modellen, er å forlike to parter. Det er bare Paulus som har denne begrepsbruken om forsoningen. Her utfolder han hvordan rettstvist mellom mennesket og Gud ble løst ved det forliket Gud opprettet på korset. Gud har ved Kristi verk forlikt seg selv med oss (Jfr. CA 3). Nå har han overlatt ordet om denne forlikelsen til oss – med sikte på at mennesker skal "la seg forlike" med Gud (2 Kor 5,18–21). Siden dette forliket bare kunne skje ved inkarnasjonen og soningen av synd (2 Kor 5,21), er denne modellen egentlig vevd sammen med offermodellen. Lina Sandell henspiller stadig på at vår syndfrie bror, Jesus, ble ofret og "gjort til synd" for oss. Og resultatet er rettferdiggjørelsen. Ved Kristi kors er vi fri fra lovens uhyggelige anklage (350,6 og 647,3) og forlikt med Gud.

At dette innebærer et forlik slik at de to partene ikke lenger er fiender, er et hyppig tema. Hun kan bruke uttrykket "forlikt genom medlarens död" (479,4). Men tydeligst avspeiles forliket i begrepene "ovänskap" (fiendskap) (387,1; 613,4) og "fridsförbund" (343,4; 518,5; 779,8; 781,1). Da Sandell skrev et dikt om Rosenius etter hans død, spiller begrepet "fridsförbund" en nøkkelrolle i hennes presentasjon av hans sjelsørgjeriske forkynnelse.⁶⁹ Meningen er at Gud (i samsvar med Ef 2,16; 2 Kor 5,18–21 og Rom 5,1–11) nå har opprettet et forlik med oss, en freds-

pakt. Han har selv tatt omkostningene med denne paktens ved at hans inkarnerte sønn gikk i døden.

For Lina Sandell var dette et stort under som har *evig virkning*, 350,2; se også 398,2; 402,1. Her er hun på linje med Rosenius som meget sterkt understreker den evige virkningen av dette forliket (371,2). At *troen* må til fra vår side, er nok selvsagt for Sandell. Men det er ikke ofte hun betoner nettopp det. Den som fokuserer på sin egen tro, blir lett selvoptatt. Rosenius sterkt opptatt med at troens objekt måtte forkynnes; hjertets tro kan bare skapes på den måten. Sandell var trolig farget av dette.⁷⁰

f) Forbildemodellen

Jesu død og oppstandelse er i NT en modell for selve kristenlivet. Vi er forent med Kristi død, begravelse og oppstandelse gjennom dåpen (Rom 6,1–11). Vi er kalt til å realisere denne "modellen" i tjenesten for ham – ved at vi *daglig dør* og oppstår med ham, slik Luther uttrykte det i Lille katekisme. Ifølge Nordlander uttrykker begrepene *elske, tilgi, tjene* og *lide* NTs tanke om korset som modell for oss, for de begrepene beskriver Jesu frelsesgjerning.⁷¹ Dåpslivet, livet i nåden, er et liv i etterfølgelse av Jesus i kjærlighet, tjeneste og i det å lide slik han måtte (1 Joh 4,9–11; Rom 8,17).

Som prestedatter levde Lina Sandell fra barneårene med i menighetens liv, inkludert dåps handlinger og nattverdfeiring. I voksne år ble hun trolig mindre engasjert i folkekirkens menighetsliv. Sakramentene spiller liten rolle i sangene hennes. Her aner vi en forskjell sammenlignet med Rosenius.⁷² Pilegrimsmotivet er derimot meget sterkt, og i den sammenheng har hun en vekkende helliggjørelsesforkynnelse. Noen ganger knyttes denne helt tydelig til Jesu død slik at forbildemodellen blir tydelig: "En korsfäst konung anstår ett korsfäst folk" (499,1). Denne kongen var "hemlös ... han skulle lydnad lära" (499,2). Den daglige omvendelsen avspeiles i uttrykk som "daglig rening uti hans dyra blod" (454,1). Også uttrykket "død med Kristus" hører med i hennes vokabular (476,4). Her er dobbeltheten i kristenlivet (død/oppstandelse, sorg/glede) et hovedmotiv. Bønnen om å få leve "tätt vid korset" plasseres i en

kontekst der hovedmotivet er helliggjørelsen (595,2). I norske bedehusmiljøer er tjenesten i lydighet mot Jesus kjent gjennom LS-sangen "Lev for Jesus": "Själw han gav sig helt för dig, när han fattig och föraktad gick härnede korsets stig" (739,7). Den samme linken mellom Jesu offer og vårt offer ser vi i sangen *Jesus för världen givit sitt liv* (51,03). Misjonssangene hennes har også henvisning til forsoningen som motiv for misjonsengasjement (743,1 og 2). I en sang om Israel er hennes største ønske at de må lære å kjenne "förbundet med Sonen" – og å kjenne "Sonen" er i hennes teologi er identisk med å kjenne "försonaren Jesus".⁷³

Men dermed er vi over på et mer sammenfattende moment:

g) Forsoningen som omdreiningspunkt.

Oversikten viser at over halvparten av Sandells sanger i *Lova Herren* inneholder uttrykk for, beskrivelser av eller allusjoner til forsoningen. Dette er ikke uttrykk for sneverhet rent tematisk. Hun har skrevet sanger som i sangbøkene er plassert i de fleste kategoriene som disse er inndelt i. Men forsoningen synes å være det absolutte sentrum i hennes poesi.

Sangbøker har gjerne kategorisert sangene tematisk. I tillegg til kategorier som i *sin hovedsak* går på forsoningen, finner vi mange sanger som knytter forbindelsen mellom forsoningen og rettferdiggjørelsen (f.eks. 162; 343; 235; 345; 350; 387), forsoningen og innbydelsen (350; 366; 372; 374), forsoningen og vekkelsen/gjenfødselen (284; 285; 287; 292; 295; 297; 302; 305; 309; 329), forsoningen og pilgrimsvandringen / årsskiftet / helliggjørelsen (131; 133; 137; 139; 268), forsoningen og kamp/bekymringer (493; 494), forsoningen og hengivelsen/tilbedelsen (51; 94), forsoningen og nattverden (235), forsoningen og oppstandelsen (198), forsoningen og håpet (66; 679), forsoningen og Kristi himmelfartsdag (der Hebreerbrevets omtale av Jesu øversteprestgjøring i himmelen er bakteppet; jfr. 202).⁷⁴

I de sangene der forsoningen spiller en *kvantitativt sett* stor rolle, er temaområder som frelsesvisshet, barnekår og nådestand helt sentrale. Hennes meget omfattende bruk av begrepet far om Gud forankres stadig vekk i forsoningen (598; 387 og mange andre sanger). Noen ganger

sammenligner hun Gud med en mor (på grunnlag av f.eks. Matt 23,37, muligens også Jes 49,14). Men også her er Jesu korsdød i bildet. I den nå kjente sangen om *Modersvingen* skriver hun om "... hans kärlek som dog för oss" (538,3).⁷⁵ Så vel begrepet "far" som sammenligningen med en "mor" har i disse sangene sin motsvarighet i begrepet "barn" om en kristen.

Sangen *Förlossningen är vunnen* (387) er unik. Den framtrer mer enn noen annen som en bibeltid. Her utfolder hun sin rosenianske teologi, og et av poengene er at vi ved Kristi blod er salige allerede – og trygge, uansett hvordan livet arter seg i det ytre. De to mest kjente kveldsangene hennes knytter tryggheten direkte til forsoningen, *Bred dina vida vingar* (786,2) og *I den stilla aftonstund* (781,2). For Lina Sandell dominerer forsoningen den teologiske referanserammen. Begrep som barnekår og trygghet må settes i relasjon til forsoningen også i sanger som ikke eksplisitt nevner den, som f.eks. *Blott en dag* (21) og *Tryggare kan ingen vara* (*Ingen er så trygg i fare*) (750). Guds barn er ikke en aldersbetegnelse, men en statusangivelse: De som ved troen på Jesus har barnekår hos Gud. I førsteverset av *Tryggare kann ingen vara* hadde hun for øvrig opprinnelig "de trognas skara", ikke "barnaskara".⁷⁶

Sandells trygghetssanger er høyt elsket og har trolig gjort at tryggheten og hvilen i Guds omsorg gjennom nød og smerte betraktes som hennes grunntone. Lövgren har da også rett i at "undergivenhet och vila i Gud, samt hoppet om ett evigt hem", dominerer hennes diktning.⁷⁷ Hun kan på en unik måte omtale Guds forsyn og farsomsorg – på veien hjem. Her kommer skapelsesteologien til uttrykk. Men også sangene om Guds skapernåde, f.eks. ut fra Matt 6, er – i lys av hennes totale sangproduksjon – uttrykk for noe hun lever i og fryder seg i på grunn av forsoningen.⁷⁸ Trygghetens *teologiske grunnlag* er 'navet' eller omdreiningspunktet, og for Sandell er dette altså Jesu blod, forsoningen, Jesu død for våre synders skyld.

h) Faste formuleringer i fromhetstradisjonen

I sitatene i oversikten finnes en del uttrykk som – i alle fall i første omgang – fortøner seg som

slitte talemåter. De har tilhørt det kristenmiljøet og den sangskatten Lina Sandell selv var fortrolig med, f.eks. fra herrnhutiske sanger. Begrepet "dyr" (= dyrebare) knyttet til Jesu blod brukes 14 ganger. Også substantivet "sår" står sentralt i terminologien (Jfr. Joh 20,20–27). "Se på hans sår och se mig an i hans forsoningsskrud" (343,1). Jesu "sår" knyttes et sted direkte til adjektivet "dyr": "De helga, dyra djupa såren" (94,2). Uttrykk som "det blødande Guds lamm" (137,4), "vila i din öppnade sida" (509,3) kan oppleves som en floskler; det samme gjelder "skuldlost, obesmittad lamm" (som nok er en bevisst allusjon til påskelammet i Ex 12,5 og 13). Noen ganger oppleves "lamm" og "blod" som talemåter, uttrykk som tas inn fordi de tilhører vekkelsens terminologi (og fordi de er gode å bruke i rim).

Men *hvorfor* er disse begrepene blitt så sentrale? Ved nærmere gjennomlesning aner vi deres opprinnelige funksjon. Forsoningens sentrale rolle gjorde det naturlig med en høystemt stil som i de aktuelle miljøene vakte de troendes emosjoner. I nyere generasjoner trengs det en forklaring for at de skal kunne fungere på en naturlig måte.

Begrepene vi her har nevnt, er for øvrig ikke ukjent i salmeskatten fra ortodoksien og pietismen. Sandells forbilder blant salmedikerne bruker også – om enn i mindre grad – slike begrep.⁷⁹ Men det var nok kontakten med *herrnhutismens* sangskatt som på dette punkt sterkest avspeiles hos Sandell. Både uttrykkene for brudemystikk i pilegrimssangene hennes (f.eks. 343), og uttrykk som "dyre blod" og "dype sår" i andre sanger kan oppleves søtladne. Det ser ut til at enhver sangtradisjon får et sett begrep som er uttrykk for det viktigste en synger om, og at disse skaper en egen inderlighetens stemning i det aktuelle miljøet.

I herrnhutismens og rosenianismens sangskatt blir de objektive frelseskjennsgeringene lovprist med en inderlig språk som avspeiler en subjektiv hengivelse og glede. Vekten på det subjektive er faktisk sterkt tilstede. Språket kan oppleves unaturlig høystemt. Kanskje er noe av hemmeligheten med Sandell at hun likevel *ikke* er sterkt preget av disse faste talemåtene i fromhetsspråket. Og begrepsbruken har hos henne

oftest en klar hensikt og mening; de brukes ikke bare for å skape en religiøs atmosfære. Hun skriver enkelt og hjertesrettet og har funnet innpass i nye generasjoner. Men noen sanger hadde stått seg på en litt større variasjon.

Oppsummering

Problemstillingen var utformet som et todelt spørsmål:

Hvilken plass har forsoningen i Lina Sandells sanger, og hvilken lære om forsoningen avspeiles i sangene hennes?

Min undersøkelse viser at forsoningen i dens ulike aspekt spiller en sentralrolle i sangene. Den er omdreiningspunktet eller "navet". Det går en tydelig forbindelseslinje mellom forsoningen og de fleste sider av kristentroen og kristenlivet. Forsoningen er grunnlaget for at den troende ved troen er ren for Gud, står i nåde hos Gud, og at en er Guds barn, omsluttet av hans uendelige kjærlighet. Ja, forsoningen er inngangsporten til himmelen.

Uttrykksmåtene avspeiler en forsoningslære der Jesus som vår stedfortreder (uten at dette ordet er dominerende) er selve kjernepunktet. Han er offerlammet som ga sitt blod, løsepengen som kjøpte oss fri. I ham har Gud opprettet en evig fredspakt. I ham er Gud forlikt med syndere; fiendskapet er borte ved Kristi kors. Han har tatt syndeskylden på seg, er blitt dømt for dem og har fullført frelsesverket så grundig at han ble oppreist for å være de troendes forsvarer i himmelen.

I forhold til denne hovedsaken spiller kampen mot djevelen og onde makter en underordnet rolle. Jesu død og oppstandelse som modell for en kristens liv og tjeneste er heller ikke noe sterkt innslag i sangene hennes.

Sluttrefleksjon

En av årsakene til at Lina Sandell i 1882 ønsket å samle diktene sine i egne utgivelser, var at de i noen miljøer ble tekstmessig justert så de kunne tilfredsstillende den subjektive forsoningslæren hos kristenlederen Waldenström og hans tilhenger.⁸¹ Det ville hun ikke vite noe av. Her trådte den sykelige kvinnen fram med en sterk teologisk bevissthet. Kanskje er det et visst grunnlag for å hevde, slik Walter gjør, at Lina Sandell var

blant Sveriges største teologer på 18-hundretallet.⁸² I alle fall har hun med sine sanger vært med på å prege grunntenkningen hos kristenfolk i hele Skandinavia. Og hun har gjennom sangene på sin måte både øvd sjelesorg og inspirert til lovsang og tilbedelse.

Litteratur

- Aalen, Leiv 1952: *Den unge Zinsendorfs teologi*, Oslo: Lutherstiftelsen.
- Amlie, Peder 1872: *Nogle Ord om de nye og gamle Arbeidere i Herrens Vingaard*. Christiania: Udgiverens Forlag.
- Aulén, Gustaf 1931: *Christus Victor. An Historical Study of the Three Main Types of the Idea of the Atonement*, London: S.P.C.K.
- Eriksson, Lars Olov & Larspers, Torbjörn 2016: *Carl Olof Rosenius. Teolog, författare, själavårdare*. Svenska kyrkohistoriska föreningen – Johannelunds teologiska skriftserie: Skellefteå.
- Hägglund, Bengt 2003: *Teologins historia: en dogmhistorisk översikt*, 5. opplag, Göteborg: Församlingsförlaget. (1. opplag 1956).
- Harling, Per 2004: *Ett ögonblick i sänder. Lina Sandell och hennes sånger*, Stockholm: Verbum.
- Imberg, Rune 2017: "Lina Sandell – feministisk projektnsobjekt eller publicistisk pionjär?" (Publiseres 2017).
- Karlsson, Börje 2011: "Lova Herren. Återblik på 13 års sångboksarbeite", i Imberg, Rune; Einarsson, Arthur; Gunnarsson, Tord (red.), *I Jesu Spår, Evangelisk Luthersk Mission – Bibeltrogna Vänner 1911–2011*. BV-förlag, Stockholm 2011, s 287–292.
- Lodin, Sven 1956: C. O. Rosenius, Stockholm: EFS' bokförlag
- Lövgren, Oscar 1965: *Lina Sandell*, Stockholm: Gummesons bokförlag.
- (Moberg, Amy og Sandell Lina) 1869: *Carl Olof Rosenii lif och verksamhet*, Stockholm: Norman (nyutgivelse 1959).
- Nilsson [Brügge], Anne 1985: *Flickan i trädet. En bok om Lina Sandell*, Stockholm: LIs förlag.
- Nordlander, Agne 1984: *Korsets mysterium*, Oslo: Lunde Forlag.
- Nordlander, Agne 2016: "Rosenius – Luthertolkaren", i Eriksson LarsOlov & Larspers, Torbjörn, *Carl Olof Rosenius. Teolog, författare, själavårdare*, Johannelunds teologiska skriftserie: Skellefteå, s 65–80.
- Riiber, Anne Marie 1949: *Lina Sandell*, Oslo: Lutherstiftelsen, 3. opplag
- Rosenius, C. O. 1873: *Husandaktsboken, Betraktelser för var dag i året*, Stockholm (redigert av Amy Moberg og Lina Sandell), nyoversatt til norsk, Mandal: Arven forlag (1999).
- Rosenius, C. O. 2002 (nytrykt): *Veiledning til fred*, Mandal: Arven forlag.
- Rosenius, C. O. 2017: *Guds ord og Guds Ånd*, Ålgård: EB-media (nyoppretrykk av bok tidligere oversatt og utgitt av Lunde Forlag).
- Selander, Inger 2014: *Psalmernas väg: kommentarer till text och musik i Den svenska Psalmboken*. Bind 1.
- Selander, Sven-Åke 1973: "Den nya sången". *Den anglosachsiska sångens genombrott i Sverige*, Lund: CWK Gleerup bokförlag.
- Sjaastad, E. 2012: "Troserfaringen i forkynnelsen ifølge Carl Fr. Wisløff", i *Halvårsskrift for Praktisk Teologi* 1–2012, (s 28–42).
- Sjaastad, E. 2013: "'Saliggjorelsens orden' i roseniansk sjelesorg", i *Tidsskrift for Praktisk Teologi* 1–2013 (s 14–29).
- Stormark, Konrad 1981: *En for alle og alle i en. Blad fra nye-*

vangelismens historie og teologi, Oslo: Luther Forlag A/S. Teigen, Arne Helge 2016: *Kors og frelse*, Oslo: Eget forlag

Värmon, Ragnar 1982: "Gud så som en moder hos Lina Sandell" i *Kyrkohistorisk årsskrift*, Uppsala: Kyrkohistoriska föreningen.

Walter, Sofie 2013: "Det var en plågsam stund, en stund av indre smärta" *En psykobiografi över Lina Sandells sorgbearbetning mellan åren 1858–1861*, Artos: Lund.

Wisløff, C. Fr. 1942: "Schartaus prekener. Forsøk på en systematisk oversikt, særlig med tanke på forkynnelsen av nådens ordning", i *Tidsskrift for teologi og kirke* (TTK), s 85–95 og 124–137.

Wisløff, C. Fr. 1983: *Martin Luthers teologi*, Oslo: Lunde forlag.

Sangtekster er sitert fra

1988 *Lova Herren. Sangbok för hem och församling*, Stockholm: BV-förlag.

1985 *Sangboken*, Oslo: Lunde forlag.

Nettsteder:

Databasen *Jesu døds betydning i Lina Sandells tekster – en motivanalyse* er en sentral del av forskningsarbeidet bak denne artikkelen og finnes her: <http://fih.fjellhaug.no/wp-content/uploads/Jesu-døds-betydning-i-Lina-Sandells-tekster.pdf>.

Oversikt over litteratur om LS: Birgitta Sarelin: http://users.abo.fi/bsarelin/LinaSandell_Sb_teobilaga.pdf.

Oversikt over Sandell-sanger i viktige nordiske sang- og salmebøker: <http://fih.fjellhaug.no/bibliotek/fjellhaugbibliotek/>.

Minnediktet etter Rosenius: <http://blogg-ove.blogspot.no/2011/12/lina-sandell-om-rosenius.html>.

Sangen om Israels frelse <http://linasandell.blogspot.no/2009/12/bon-for-israel.html>.

Noter

- 1 Sangboken til den svenske *Evangelisk Luthersk Misjon – Bibeltrogna Vänner* (ELM–BV) fra 1988, *Lova Herren*, har 150 tekster og 26 oversettelser/bearbeidelser av LS. Den revideres nå og vil inneholde nærmere 130 Sandell-sanger (epost fra Johan Åström 03.03.2016). Den danske *Luthersk Missionsforenings* (LMs) bok av 1988 har 93 av 665 LS-tekster. *Evangelisk Luthersk Missionsforenings* (ELMs) bok av 1965 har 125 av 663. Felles-sangboken *Sange og Salmer* (2013) har 80 Sandell-sanger av totalt 772. Sangboken til *Svenska Evangelieföreningen* i Finland, *Sionsharpan Evangelisk sångbok* (1993) har 102 av totalt 535. Norske bedehusorganisasjoner gikk i 1927 sammen om *Sangboken*. Førsteutgaven hadde 52 Sandell-sanger av totalt 800, utgaven av 1955 hadde 31 av 896 og siste utgave (1985) hadde 32 av 924.
- 2 Se Sjaastad 2016. For "småmøter" har Sandells sanger vært lettere å ty til enn Blix- og Brorson-salmer.
- 3 Lova Herren, 51,1 og 387,1.
- 4 Lodin 1956: 7–16.
- 5 Presten Anders Carl Rutström (1721–1772). Hans bok utkom i 1778 i fornyet utgave, *Sions Nya Sanger* (kalt Rutströms sanger) hadde flere herrnhutiske sanger og ble brukt i Norrland. Rosenius tok den senere inn i møtevirksomheten i Stockholm (Se forøvrig Stormark 1981: 93–103.).
- 6 Stormark 1981:1.
- 7 Stormark i kapitlet "Herrnhutisk ide-arv" (Stormark 1981: 63).
- 8 Sangboken nr. 280,1. Den såkalte brudemystikken slo også igjennom i herrnhutismen; jfr. Aalen 1952.
- 9 Jfr. en haugiansk reaksjon mot rosenianske forkynnere i

- Norge (Amlies Blåboka, Amlie 1872).
- 10 I Sjaastad 2013 og Sjaastad 2012 tas disse problemstillingene opp i sin bredde. Vekklene etter sørsvenske Henrik Schartau (1757–1825) og vår norske Hans Nielsen Hauge (1771–1824) kom til å stå i et visst motsetningsforhold til rosenianismen.
- 11 Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen (EFS) ble opprettet i 1856 som resultat av vekklene i Sverige på 1850-tallet.
- 12 Selander S-Å 1973:151–158.
- 13 Selander S-Å 1973.
- 14 Se f.eks. 554, 614 og 643.
- 15 Ett eksempel er oversettelsen av Grundtvig-salmen om døden, 195.
- 16 Riiber 1949:98.
- 17 Rosenius' sekretær, Amy Moberg laget, sammen med Sandell, den første roseniusbiografien (Moberg og Sandell 1868). Arbeidet med denne, og senere med Husandaktsboken (fra 1873 – med 366 utklipp av Pietistens ulike årganger), vitner om høyt teologisk refleksjonsnivå hos de to kvinnene.
- 18 Dette bakkeppet for Lina Sandells forfattergjerning utdypes i bl.a. Lövgrens utmerkede biografi (Lövgren 1965).
- 19 21 og 26.
- 20 750.
- 21 538 og 786.
- 22 598,1–3. (Se Sangboken nr. 49).
- 23 Wisløff 1983: 93–95. Høsten 2016 kom det i Norge til en debatt der to hovedaktører var førsteamanuensis Arne Helge Teigen ved Fjellhaug Internasjonale Høgskole (FiH) og førsteamanuensis Asle Eikrem ved Menighetsfakultetet (MF). Teigens bok, Kors og frelse (eget forlag), ble presentert i Sambåndet 11/2016. Eikrem ble intervjuet om realitetene i boken. Dette intervjuet utløste debatten.
- 24 Birgitta Sarelin i http://users.abo.fi/bsarelin/LinaSandell_Sb_teolbilaga.pdf. Imberg 2017 gir både en oversikt og en viss vurdering av litteraturen.
- 25 Lövgren 1965.
- 26 Selander, I. 2014.
- 27 Nilsson 1985 og Harling 2003.
- 28 Walter 2013.
- 29 Imberg mener Walter ikke har kommet på innsiden av den fromhetsdiskurs som preget Sandells samtid (Imberg 2017).
- 30 Selander S-Å., 1973.
- 31 Selander S-Å., 1973:151; jfr. oversettelsen av Just som jeg er (366) og de to tilføyde versene på 329.
- 32 Riiber 1965: 86; 94 og Lövgren 1965:112.
- 33 Eriksson & Larpers 2016. Symposiet ble arrangert av Johannelunds teologiska högskola i Uppsala.
- 34 Utgiverne vil særlig bevare og fornye "Luthers och C.O. Rosenius' undervisning" (<http://www.elmbv.se/images/stories/elmbv/doc/arsmoter13/ivs-identitet.pdf>).
- 35 BV ble opprettet etter en splittelse i Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS) i 1911 og har vært bevisst på å ivareta sin rosenianske arv.
- 36 Karlsson 2011: 287–292. BV har hatt en åpenhet for "den allmänna rättfärdiggörelseläran" (verdensrettferdigjørelseläran), men ifølge Johan Åström (sentral i sangbokredigeringer) ser ikke dette ut til å ha preget språklige justeringer, heller ikke utvalget av vers i sangene (epost fra Åström, 10.06.17). Riktignok medførte, ifølge Imberg, justeringen av en sang at Sandell ble tolket "mer feministisk enn hun var" (Fagsamling om Lina Sandells sanger, Helsing 13.06.17.). Det gjaldt spørsmålet om Guds "modershjærta", men spiller ingen rolle for vår undersøkelse her.
- 37 Nordlander 1984.
- 38 Nordlander 1984: 58.
- 39 Nordlander 1984: 105.
- 40 Nordlander 1984: 75.
- 41 Nordlander 1984: 115; jfr. også sitater på s 116.
- 42 Nordlander 1984: 112 og 130.
- 43 Nordlander 1984:134–135.
- 44 Nordlander 1984:188–193.
- 45 Nordlander 1984: 196.
- 46 Se også Nordlander 2016: 71.
- 47 Hægglund 1956:148–151; 200–201. Wisløff 1983: 93–97. Den svenske teologen Gustav Aulén (1879–1977) vakte internasjonal oppmerksomhet ved sin bok Den kristna försoningstanken (Kristus Victor, se Aulén 1931). Han mente at en måtte fornye kamp-seier-motivet i forsoningslæren som etter hans mening var så sterkt hos Irenæus og Luther. (Den "klassiske" forsoningslæren – med sin vekt på dualismen Gud og de onde åndsmaktene.) Aulén var en av "Lundateologene". Den klassisk-dualistiske forsoningslæren (eller forløningslæren) er stort sett identisk med Nordlanders modell 3.
- 48 <http://fih.fjellhaug.no/wp-content/uploads/Jesu-dødsbetydning-i-Lina-Sandells-tekster.pdf>.
- 49 Liksom hos Rosenius (Nordlander 2016:68–69).
- 50 Nordlander 1984:75.
- 51 Matt 26,28.
- 52 Apg 20,28.
- 53 Rom 3,24–25 o.a.st. der forsoning forutsetter soning.
- 54 1 Joh 1,7; 2,2.
- 55 1 Pet 1,2 og 18–19.
- 56 Rosenius 2016: 105–106. I bearbejdelser av Jag är främling, jag är en pilgrim föyde Rosenius til fire vers der utferden av Egypt og slaktningen av påskelammet er et sentralmotiv ("Lammets blod har mitt dörrträ tecknat", 674,3). Begrepet "Lammets blod" er hos ham alltid knyttet til forsoningen og nådepakten.
- 57 Sjaastad 2013.
- 58 Nordlander 1984:136.
- 59 Jf. også Rosenius-sangen På nåden i Guds hjærta (393).
- 60 Selander I. 2014:71.
- 61 Nordlander 1984:176–178.
- 62 Se omtalen av Aulén i fotnote 43.
- 63 Jf. Hægglund 1956:148–151; 200–201. Wisløff 1983: 93–97.
- 64 Det er både et "pedagogisk og prekanteknisk heldig grep å sette hele Kristi frelsesverk i en kamp – seier-ramme" (Nordlander 1984:169).
- 65 Tydelig uttrykt i Rosenius 2002; jfr. Sjaastad 2012 og 2013.
- 66 I forklaringen til 2. trosartikkel er kamp-seier-terminologi vejd sammen med frikjøpingsterminologi. Hos Rosenius spiller Luther-uttrykkene herfra en viss rolle (Nordlander 2016:71).
- 67 Wisløff 1942.
- 68 Nordlander 1984:187.
- 69 <http://blogg-ove.blogspot.no/2011/12/lina-sandell-om-rozenius.html>.
- 70 Jfr. Rosenius-sangen "Du kan icke tro, ack, man käre, så hör ..." (371,1) og rosenianeren Jesper Krogedals "Eg ville gjerne eiga ei tru så sterk og stor ..." (Sangboken 492,1).
- 71 Nordlander 1984:226–239.
- 72 Nordlander 2016:75; se Sangboken 283,6 og 429,3.
- 73 <http://linasandell.blogspot.no/2009/12/bon-forisrael.html>.
- 74 Titlene på sangbøker fra 18-hundretallet er ofte orientert om håpet (Pilgrimsharpan, Sions sänger; Hemlandstøner). Håpet er et viktig element i svært mange Sandells-sanger.
- 75 Vermon 1982 undersøker særlig Sandells bruk av morsmetaforen.
- 76 Sangbokutgiveren Frederik Engelke fikk henne med på å

- bruke "barneskara" i utgaven av 1873 (Harling 2003: 102).
- 77 Lövgren 1965: 183.
- 78 Jfr. Jag kan icke räkna dem alla (26).
- 79 "Lammets blod" er et sentralt uttrykk f.eks. hos Brorson (Sangboken 854).
- 80 Et eksempel er Om noen meg nå spørre vil der Jesu sår og dyre blod spiller en hovedrolle (Sangboken nr. 280). Rutstrøms sangbok Sions Nya Sanger hadde herrnhutiske sanger i repertoaret. Ifølge Aalen hadde herrnhutismens grunnlegger, grev Zinsendorf, en viss hang til mystisisme og sakramentsforakt (Aalen 1952: 265–290).
- 81 Olof Edsinger, se <https://www.foross.no/hva-tror-vi/den-objektive-forsoningslaeren-en-rikdom-a-verne-om/>. Den subjektive forsoningslæren regner ikke Guds vrede som problemstillingen bak forsoningen. Problemet er menneskers forherdelse og uvilje mot ham. Ved korset viser Gud hvor høyt han elsker oss og vil ha samfunn med oss. Paul Petter Waldenström (1838–1917) var opprinnelig en del av det rosenianske lederskapet, men det kom til et brudd etter at han avviste at Jesu død var en soningsdød, en straffelidelse. Svenska Missionsförbundet ble skapt i forlengelsen av Waldenströms virksomhet (Lövgren 1965: 161–165).
- 82 Walter 2013:16.